

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 78. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-palladius04val-shoot-idm140034110960048/facsimile.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

TEXTRETTELSER.

S. 34	L. 33.	<i>blod/</i>	Orig. <i>blod</i>
- 38	- 24.	<i>Fruertemmer/</i>	— <i>Fruertemmer</i>
- 45	- 33.	<i>saadant</i>	— <i>saandant</i>
- 52	- 16.	<i>huilcken</i>	— <i>huiclken</i>
- 52	- 29.	<i>kaarsfest</i>	— <i>kaarfest</i>
- 54	- 9.	<i>/ Gud</i>	— <i>/ Gud</i>
- 55	- 35.	<i>109. Psal.</i>	— <i>119. Psal.</i>
- 57	- 16.	<i>Hiertet</i>	— <i>Hierter</i>
- 58	- 17.	<i>embedis</i>	— <i>emebdis</i>
- 61	- 21.	<i>induortis</i>	— <i>vduortis</i> ; den tyske Orig. <i>Inwendig</i>
- 65	- 22.	<i>Barmhertighed</i>	— <i>Barhertighed</i>

OVERSÆTTELSE AF
CASPAR HUBERINUS
OM ÆGTESKAB
OG
OM FRUGTSOMMELIGE
KVINDER.
1556.

INDLEDNING.

I.

BOGEN om Ægteskab er ikke, som man skulde formode af Titlen, Oversættelse af et selvstændigt Skrift af Huberinus, men af et Kapitel i Huberini Katekismusprædikener. Af dette Værk er den ældste kendte Udgave fra 1550; Titlen er: „*Viertzig kurtze Predig/ vber den gantzen Catechismum/ Für die Hauszütter/ jr Gesinde zu lehren*“, og Overskriften over det Kapitel, som Palladius har oversat, lyder: „*Die dritte Predig/ Des fünfften theyls des Catechismi/ vom Heyligen Ehestand*“. Det er denne Udgave, der er benyttet som Grundlag ved Sammenligningen mellem Palladius' Oversættelse og Originalens Text¹.

Palladius gengiver det tyske Sprog i et meget ordrigt Dansk, prydet, som det var hans Skik, med tautologiske Omskrivninger.

Der er faste, næsten stivnede Tautologier som *ordinere* og *beskicke* (Orig. *verordnet*) S. 90 L. 3, *skyer* og *flyer* (Orig. *meydet*) S. 93 L. 18, *trøghed* og *frimodighed* (Orig. *vertrawen*) S. 91 L. 18, *bygge* og *bo* (Orig. *wonen*) S. 95 L. 30 o. s. v.; der er mere levende Tautologier som *(Satans) wgudelige hob* og *selskab* (Orig. *anhang*) S. 89 L. 28, *den hellig Aand* og *husualer mand* S. 99 L. 4, eller endog *den hellig Aand/ trøster* og *husualermand* S. 102 L. 17 (Orig. begge Steder:

¹ Et Exemplar af Udgaven 1550 er velvilligt laant mig fra Statsbiblioteket i Berlin; paa det kgl. Bibliotek i Kbh. findes en Udgave fra 1566; en latinsk Oversættelse af Johann Lonicer fra 1554 (se *Realencyklopädie f. protestantische Theologie u. Kirche.*³ VIII, 416) er det ikke lykkedes mig at faa fat i.

der heylige Geist), (Det) vrider oc rumler i Bugen (Orig. *im bauch umbrumplet*) S. 101 L. 1 o. s. fr.

Ofte kan Oversættelsen faa en hel parafrastisk Karakter, som naar Originalens *in warer demut* gengives: *vdi en sand ydmyghed oc vdi en aand som er ydmyg oc fremmed fra al hoffmod oc høyferdighed* (S. 91 L. 5 ff.), eller naar en Sentens som *das glück ist niemand versagt* gengives ved *en god lycke oc skeffne er ingen forbuden/ at den ene kand ey vere saa ner som den anden* (S. 97 L. 19 f.); jf. desuden Noterne til S. 91 L. 28 f., L. 31 ff., S. 94 L. 2 ff., S. 95 L. 30 ff. og S. 101 L. 31 f.

Undertiden kan Oversættelsen faa en Zirlighed, som ellers er Palladius fremmed. Saaledes oversættes det simple Udtryk *junge leut* ved det pyntelige *vnge mennisker den stund de staa i blomster oc ere deylige oc smucke* (S. 96 L. 23 f.), og en ligefrem Sætning som *wann er* (∴ Gud) *zu uns herab sihet* gengives: *naar hand nogen tid skiuder sine øyen ned aff den høye Himmel til oss* (S. 97 L. 27 f.); sjældent er det, at et Billede i Orig. gaar tabt i Oversættelsen som i Bogens Slutning, hvor Palladius undgaar at oversætte *schipff vnnd geschier*, se Noten til S. 102 L. 22 f.

Som Prøve paa Oversættelsen kan iøvrigt følgende Stykke tjene, der viser, hvor godt det kan lykkes Palladius at bevare Originalens djærve Sprog, ligesom Citatet overhovedet er karakteristisk for Skriftets folkelige Fremstilling.

Forfatteren siger, at man i ethvert Ægteskab bør knytte to Husfolk til sig: Guds frygt og Taalmodighed. Saa længe disse to „gamle herlige Matroner“ (Orig. *zwo alte frawen*) bor hos en, gaar alt godt, men — fortsættes der —

der som disse tho søstre vdi Ecteskab/ som er Guds frøct/ oc taalmodighed nødis til at vige vdaff dit huss/ strax i deris sted komme igen/ tho gamle dieffuels rynckede oc galne søstre/ tho forbandede Beginer oc Begutter/ tho gamle troldquinder och trafaler/ som ere Fridighed oc Hastighed/ eller knurren oc murren (S. 92 L. 19 ff.).

Dette gengiver Originalens:

dann wo diese zwo betschwestern/ auß deinem hauß ziehen müssen/ vnnd vertrieben werden/ da kommen von stund an/ an jhre stat hynein/

zu dir/ böser alter fetten/ vnd begeinen oder begutzen zwo/ die seindt warlich böse wettermacherin/ vnd zauberin/ die heyssen/ Securitas/ vnd murmuratio/ Sicherheit vnd Murren.

Derefter skildres „Frimodighed eller ørkeløshed“ saaledes:

hun haffuer inted andet til idret/ hun tager sig inted andet til/ end sider bag Kackeloffnen oc soffuer/ Oc vnder tiden vender hun stecte Pærer oc Eble/ oc hun er saa frimodig i al sin ting/ at hun skøder om ingen ting i husit/ inted gør hun/ inted arbejder hun/ men hun tencker ekon aleniste/ at der skal komme nogle stegte Kyllinge selfminte flygendis i munden paa hende/ som det pleier at ske de borger/ som boe i det Rige der kaldis Vtopeia. Der faare ruter hun oc præser sig altid/ slemmer oc demmer oc forbrasker i meden der er en pending igen/ den aller skadeligste Gest (S. 92 L. 25 ff.).

Denne Skildring lyder i Originalen:

Die erst thut nichts/ dann hinder dem ofen sitzen/ vnd schnarcken/ keret vnter weilen/ die gebratenen apffel vnd biern/ in der kachel vmb/ vnd ist so sicher/ in allen sachen/ dz sie weder sorgt noch schaffet/ sondern vermeind/ es sollen jr bratene hüner inn das maul fliegen/ schlemmet vnd brasset jmmmer in hauffen hinein/ weil Got tag gib/ vnd ein pfenning im haufs ist/ o das ist ein böse Bestia.

Om den anden Søster „Vredordenhed oc wtaalmodighed“ fortælles det, at, efter at alt er ødet, fortæret, forslømmet og fordømmet,

da kaster hun sig ocsaa bag offnen vind oben oc recker sig/ oc ligger oc suuer sine nøgle som Biørnnen gør/ inted tager hun sig til/ hun ligger oc knurrer oc murrer oc er vred/ hun suarer til huert ord/ bander/ skiuder onde guffer vd/ kiffuis oc trettis/ oc ligger oc fører ont iblant de andre met stor wtaalmodighed (S. 93 L. 3 ff.)

hvilket gengiver Originalens:

so legt sich die Murmuratio auch hinder den ofen/ saugt die klawen/ wie ein Beer/ vnd thut auch nichts anderst/ dann nur brummen/ murren/ greynen/ kiefen vnd schnarren/ inn großer vngedult.

I det hele taget følges Originalen altsaa. Afvigelser forekommer dog — foruden ved de parafrastiske Omskrivninger — paa et Par Punkter. I den danske Oversættelse findes som Marginalnoter en Del Skriftsteder, der henviser til Texten; disse Noter findes ikke i Orig. Dernæst er Afsnit-

inddelingen forskellig i den tyske og den danske Text (se fx. Noten til S. 94 L. 1). Rimeligvis skyldes disse Afvigelser Palladius selv; men en Mulighed er det, at han ved Siden af den tyske Original har benyttet den latinske Oversættelse, og at denne da i det hele har haft nogen Indflydelse paa den danske Text. Mere end en Gisning kan dette, som Sagen foreligger, ikke blive, derimod er det sikkert, at det egentlige Grundlag har været den originale tyske Text: saavel Ordvalg som Sætningskonstruktion i den danske Oversættelse afgiver utvivlsomt Vidnesbyrd herom.

Til Slut skal det nævnes, at Palladius ved Oversættelsen af Skriftsteder følger Huberinus' Original uden at tage Hensyn til Ordlyden i den autoriserede danske Bibel (se Noterne til S. 90 L. 35, S. 91 L. 7 og S. 99 L. 23 f.).

II.

Efter Oversættelsen af Huberinus' „tvende Traktater“ følger (ndf. S. 103) et Stykke med Titlen „ydermer Trøst for Barsel Quinder“. Dette Stykke stemmer næsten ordret med Kapitlerne „Om Kvindeoffer“, „Om Barselkvinder“, „Om navnløse Børn“ og „Om Kirkegang“ i Visitatsbogen. Exempelvis kan jævnføres Begyndelsen af Kapitlet om Barselkvinder i Visitatsbogen med det tilsvarende Stykke i Ægteskabsbogen.

Visitatsbogen, Hdskr. S. 117.

Men min kiere danneqvinde, du est iche en hienke qvinde udj din barselseng, du haffuer iche dieffuelen med at fare, om du est ellers en christen qvinde, christnet oc døbt i naffn faders och søns och hellig aandz, du haffuer iche lius, vand, kappe behoff, at liusse stenche och kyusse diefflen fra dig, naar du skalt i kirchen effter din foster.

Ndf. S. 104 L. 5 ff.

Men min kiere dannequinde/ du est icke en henske quinde vdi din barselseng/ du haffuer icke dieffuelen met at fare/ om du est ellers en Christen quinde/ Christnet oc døbt i naffn Faders/ Søns [oc] hellig Aands/ du haffuer icke liuss/ vand eller kappe behoff/ at liusse/ stencke oc kiuse diefflen fra dig naar du skalt i kircke effter dit foster.

De Misforstaaelser og Overspringelser, der findes i det ovf. citerede Haandskrift, skyldes Afskriveren af Visitats-

bogen, saaledes at vi har den rette Text i Ægteskabsbogen, som Palladius efter al Sandsynlighed har afskrevet efter sit eget Exemplar af Visitatsbogen. Iøvrigt vil Spørgsmaalet om Benyttelsen af denne i Palladius' trykte Skrifter blive behandlet ndf. ved Udgivelsen af Visitatsbogen.

III

Ægteskabsbogen indledes med en Tilegnelse til Kanden Hans Henriksen, der — efter at hans Herre Biskop Ove Bille, som han havde tjent tro i over tyve Aar, var død — giftede sig med Boel Mattisdatter fra Malmø. Palladius ønsker i den Anledning den fromme Hr. Hans Naade og Lykke, nu da „I agte . . at stikke eders Fødder under eders eget Bordende“; og da Palladius for sin Skrøbeligheds Skyld ikke kan være hans Bryllup til Ære med sin Nærværelse, sender han ham „denne liden Bog om den hellige Ægteskabs Stat“, som han udsatte paa Dansk „baade Eder og andre til Trøst og Husværelse“.

Af Bogen om Ægteskab og frugtsommelige Kvinder kendes kun Originaludgaven 1556. Denne bestaar af 3 Ark i Oktav (sign. A—C). Formatet er som det ndf. gengivne (facsimilerede) Titelblad. Linjetallet er 23. Bogen er „Prentet i Københaffn“; Bogtrykkerens Navn er ikke nævnt, men det typografiske Udstyr viser, at Skriftet som de andre samtidige navnløse Tryk er udgaaet fra Hans Vingaards Presse (se Lauritz Nielsens anf. Afh. i Nord. Tidskr. f. Bok- och Biblioteksväsen III, 103). To Exemplarer af Orig. findes paa det kgl. Bibl., et paa Universitetsbiblioteket.

**Tuende mercke-
lige Tractater/ den ene /
om den hellige Ecteskabs**

**Stat/ den anden/ om fructsommels-
ge Quinder/ meget trøstelige/
screffne vdaß Huberino /
oc vdsatte paa dans-
ke aff**

Doct: Pet: Palla:

Heb: 13.

Ecteskab skal holdis elict hoff alle ec.

Johannis 16.

**En Quinde/ naar hun spøder/
hoffuer hun bedrøffuelse ec.**

1556.

Erlig oc vellerd Mand her Sans Sen ^{u 2r}
 ricksen/ som tiene salige Biscop Offue Bilde/
 onsker ieg Peder Palladius lycke och
 salighed i Herren.

DEn hellige Paulus siger I. Cor: 7. Est du en tiener ⁵
 eller træl/ da leg vind paa at du kant bliffue fri (det
 er) din egen/ at du kant siden selff vere en Hosbonde
 oc hassue tienerer vnder dig. Der effter holde i eder oc saa/ mit
 fromme her Sans/ i det at i acte nu i de hellige Trefoldigheds
 naffn/ effter lang oc tro tienste/ at sticke eders sødder vnder ¹⁰
 eders eget bordende/ oc giffue eder i det hellige Ecteskabs Stat/
 met Erlige quinde Bold Martisdaatter Borrisfer i Malmø/
 Gud giffue eder lycke oc naade Amen/ Men effterdi at ieg
 kand icke for min || strøbeligheds skyld vere eders Brulup oc ^{u 2v}
 Ecteskab til Ere/ met min neruerelse/ sender ieg eder denne ¹⁵
 liden bog/ om den hellige Ecteskabs Stat/ til en søye skenck/
 som ieg vdsatte paa danske/ baade eder oc andre til trøst oc
 husualelse/ bedendis at i ville icke den forsmaa. Jeg vil det
 gerne forbedre vdi framtiden/ Eder Gud almectigste
 befalendis. Screffuit i Københaffn. ²⁰
 Mitsommers dag/
 1556.

Om Ecteskabs Stat.

Esterdi at Ecteskabs Stat er icke aleniste aff Gud oc ^{Gen: 2.}
 der faar sin loff verd/ men oc saa den første oc aller ²⁵
 elste Stat funderet/ ordineret oc Stadfest aff Gud
 fader/ da vilde Gud bestyrcke oc beuare den samme gamle ||
 oc lofflige Stat mod Satan oc hans gantske ugudelige hob ^{u 3r}
 oc selskab.
 Thi strax effter at vor Himmelske fader hassde bestickit ³⁰

Gen: 3. *Ecteskab* i *Paradiss*/ lagde *Satan* sig *effter* met *løgen* oc
mandrab *hannem* at *forhindre* oc *forderffue*.

Derfaar lod *Gud* *fader* alsommectigste *strax* *ordinere* oc
bestikke *tho* andre *Stater*/ som *skulde* *komme* den *forfaldene*
5 oc *besmitte*de *Ecteskabs* *Stat* paa *sode* igen/ oc den *oprette*/
beskytte oc *beskerme*/ som er den *hellige Kirckis* *Stat* oc *verds-*
sens *Stat*/ paa det at den *første* *skulde* *bestri* *Satans* *løgen*
oc *bedrageri*/ met *Guds* *ord* oc *sandhed*/ den *anden* *skulde*
bestri hans *Mandrab* och *wlydelse* met *suerdet* oc *retferdighed*
10 oc det der *faare*/ at *Ecteskabs* *Stat* *skulde* *beskyttis* oc *be-*
stermis met *saadant* it *dubelt* *forsuar*/ mod *Satans* *falsk*
oc *suig*.

Der *faare* *effterdi* at denne *ypperlig* oc *gudelig* *Stat* er en
21 30 *hellig* ting. Da || *bør* *oss* alle som *enten* vil *giffue* *oss* der *vdi*/
15 eller *ere* der nu *vdi*/ at *offuerueye*/ at det er *icke* *nock*/ at *wi*
forstaa denne *Stat* *hellig* at *være*/ *men* *wi* *skulle* *ydermere* *see*
oss om/ *huorlunde* at *wi* *selfue* *oc* *sa*/ som *begere* *Ecteskabs*
ret/ *kunde* *skinne* met denne *Stat* *vdi* lige *hellighed* oc *gude-*
lighed.

20 Der *faare* *haffue* *wi* *først* en *Christelig* *underuising* *be-*
hoff/ met *huad* *middel* oc *maade*/ *wi* *skulle* *beredis* til *samme*
Stat/ at *wi* *kunde* den *Christelige* *begynde*/ *gudfrøctelige* den
framholde/ oc *gudelige* *fuldkomme* oc *fuldende*/ *Men* paa det
at *vort* *forsæt* *kand* *haffue* en *ret* *lycksalig* oc *gudelig* *frem-*
25 *gong*/ da er det *oss* *behoff*/ at *wi* den *begynde* met *Gud* oc *vdi*
Guds *naffn*.

Men *Guds* *villie* *skulle* *wi* *lære*/ *io* *mere* oc *mere* *vdaff*
hans *hellige* oc *salige* *Ord*/ *huor* paa *oss* *bør* *ath* *legge* en
sterck/ *viss* oc *stadig* *grunduaal*/ *huor* paa *wi* *skulle* *bygge* oc
21 4 r 30 *opsætte* *vort* *gantske* || *forsæt*/ oc *inted* *tuile*/ at det er *ey* *aff*
Gud oc *hannem* *behageligt*/ oc at *hand* der *faare* vil *recte* *oss*
haanden/ *beskerme* oc *beuare* *oss*. Der som *wi* det *gøre*/ da
kunde *wi* met it *frit* mod *begynde* den *handel*/ *gaa* *lycksalige*
fram der *vdi* oc *gudfrøctelige* det *fuldende*.

35 *Saar* det *andet*/ *effterdi* at al *vor* *handel* oc *forsæt* *skal* *be-*
sticckis *effter* *Gudz* *ord* som *effter* den *rette* *rictesnor*/ Som

Jesus Syrach 9. siger/ da er det tilbørligt at wi skulle høre
 det salige Guds ord/ som vor tro raadgiffuer/ oc der aff bede
 oc begere raad/ da skulle wi finde vdi Guds ord/ iblant andre
 oc saa dette raad at wi skulle tilgaa oc begynde alle vore ger-
 ninger/ besynderlige dem som røre Gud paa/ vdi en sand yd- 5
 myghed oc vdi en aand som er ydmyg oc fremmed fra al
 hoffmod oc høysferdighed. Thi Gud som S: Peder siger/ mod-
 staar de Stolte oc Høysferdige/ oc hand deler sin naade met
 de ydmyge. ||

Der saare vil det icke andet være end wi skulle ydmyge 10 24v
 off oc giffue off vnder Guds mechtige oc veldige haand/ oc da
 gaar vor sag vel saar sig hoff Gud i en sand ydmyghed oc en Joban: 16.
 tro bøn/ som er foruden al tuilactighed.

Der som wi i saa maade legge en grunduaal til vor til-
 fommendis Æcteskab oc wi gøre off en indgong der til oc be- 15
 gynde det met en ret tro Christen bøn oc en ydmyg aand/ da
 begynde wi icke den Stat af nogen daarlighed/ hoffmodighed
 eller Kødellig trøghed oc frimodighed/ som denne verdsens
 Børn pleye at begynde al deris handel.

Der aff kommer det oc saa/ at huad de tage dem faare oc 20
 ville haffue fram/ det gaar til bage saar dem. Oc de haffue psal: 1.
 ingen lykkelig Stierne paa Simmelen/ som fand Liuse saar
 dem/ ingen lykkelig framgong/ ingen Guds velsignelse kunde
 de fornemme naagit til/ oc her til er dette sagen aleniste/ fordi
 at de indbiude || til deris Brullup tho wgdelige Jomfruer/ 25 25r
 som føre dem al skade i gaard/ den ene heder Daarlighed/ den
 anden Kødellig visdom/ Tho hoffmodige/ opleste/ wblusom- 1 Cor: 1. 2. 3.
 melige oc skadelige Søstre i Guds sandhed. Sordi at huor
 som de bygge deris rede i noget Menniskis hw oc sind der tør
 mand icke vente nogen god lycke eller lykfsalighed. 30

Men it Menniske som er gudfrøctigt och rettelige frøcter
 Gud/ indbiuder til sit Æcteskabs begyndelse oc til sit Brullup/
 disse tho Jomfruer som ere Xdmyghed/ det er/ sin strøbelig
 naturs bekendelse/ huor met hand vnderstaar sig at være en
 stor synder for de misgerningers Skyld/ huor met hand haffuer 35
 offuertraad Guds Lou/ Oc en Christen Bøn er den anden

Jomfru/ Disse tho lede oss den rette vey hen til Gud/ oc op-
høye oc oprette vor hær oc sind til hannem.

Naar wi haffue giort oss en indgong vdi en sand ydmyg-
215 v hed/ vdi en tro Bøn || siden skulle wi ydermere legge vind paa/
5 huorlunde wi kunde vandre bedre fram/ oc saa beskickte vort
Ecteskab/ at wi kunde Gudfrøctelige och Christelige haffue
oss der/ vdi dette vsle oc arme leffnis laab oc framholdelse.
Ser haffue wi tho huffoldt behoff/ som wi skulle tage ind til
10 oss/ som er Guds frøct oc Taalmodighed/ de skulle vere til
stede hoss oss alle vegne/ vdi alt vort leffnit oc omgengelse/ oc
aldrig vige fra oss.

Guds frøct viger oc flyer fra alt det som er Gud almec-
tigste vor kærteste Himmelske fader til mode. Men Taalmodig-
hed hun drager/ ossuerbar oc lider/ være sig huad for kaarst
15 oc modgang der tilfalder vdi Ecteskab.

Der faar er det storlige behoff at huer Husefader oc hus-
moder kand vel lære at kende disse tho gamle herlige Matro-
ner/ oc trolige beholde dem hoss sig til herbers/ i det at de ere
216 r megit snilde oc forsøgte/ Thi at der som disse tho søstre || vdi
20 Ecteskab/ som er Guds frøct/ oc taalmodighed nødis til at
vige vdaß dit huff/ straf i deris sted komme igen/ tho gamle
dieffuels rynckede oc galne søstre/ tho forbandede Beginer oc
Begutter/ tho gamle trolquinder och trafaler/ som ere Sri-
modighed oc Sastighed/ eller knurren oc murren.

25 Den første som er Frimodighed eller ørckeløshed/ hun haff-
uer inted andet til idret/ hun tager sig inted andet til/ end sider
bag Kackeloffnen oc soffuer/ Oc vnder tiden vender hun steete
Pærer oc Eble/ oc hun er saa frimodig i al sin ting/ at hun
skøder om ingen ting i husit/ inted gør hun/ inted arbejder
30 hun/ men hun tencker ekon aleniste/ at der skal komme nogle
stegte Kyllinge selfminte flygendis i munden paa hende/ som
det pleier at ske de borger/ som boe i det Rige der kaldis
Vropeia. Der faate ruter hun oc præser sig altid/ slemmer
216 v oc demmer oc forbrasser || i meden der er en pending igen/ den
35 aller skadeligste Gest.

Men den anden hendis ven oc søster som er Vreduordenhed

oc wtaalmodighed naar hun formercker/ at al ting er ved fri-
modighed forsømt/ forødt/ wnyttelige fortæret/ forflemmet oc
fordemmet/ da FASTER hun sig oc saa bag offnen vind oben oc
recker sig/ oc ligger oc suuer sine negle som Bismnen gør/
inted tager hun sig til/ hun ligger oc knurrer oc murrer oc er
vred/ hun suarer til huert ord/ bander/ stunder onde guffer vdi/
fiffuis oc trettis/ oc ligger oc fører ont iblant de andre met
stor wtaalmodighed.

Disse tho ere de rette forgiftige Suspuger eller Susdieffle/
fra huilcke min Herre Gud beuare mig stedse oc altid. 10

Det første/ naar der kommer noget faarsff paa ferde i huset/
det er nogen wlycke/ som fand være siugdom/ foractelse/ fat-
tigdom/ geld/ hunger eller nøgenhed/ || da flytter wtaalmodig- 17
hed oc vreduordenhed icke gerne aff husit/ men er altid tilstede
met euige værlage/ sorg oc graad. Der saare er det mit gode
raad/ at du beholder hoff dig de første søstre/ som er frøct
huor met du fant frøcte Gud/ oc Taalmodighed/ Thi ved
Guds frøct styer oc styer mand det ouden/ som Salomon siger/
oc huo der haffuer Gud saar øyen/ hand synder icke oc huo
der inted bedriffuer mod Gud/ men frøcter hannem oc er
hannem hørig oc lydig/ til hannem sender icke Gud (som haff-
uer skabt oc beuaret alting) disse trætactige oc spaadste skøger
ind i huset/ frimodighed (siger ieg) oc wtaalmodighed/ Men
den som taalmodig er/ hand lider veluillige oc gerne huad
hannem kommer til/ venter oc forbider effter Guds nerueren- 25
dis oc milde hielp/ Saa bestyrckes wi vdi haabet/ oc haabet
steder icke til at wi skulle beskemmes vdi taalmodighed/ Thi
Gud almectigste haffuer sin allerbeste løst af || dem/ som han- 27
nem frøcte oc vente hans misfundelighed/ som Dauid siger.

Sor det Tredie/ der som wi i saa maade begynde Lectesfats 30
Stat met Guds hielp/ oc wi leffue der saa hen vdi nogen tid
lang effter Guds gode vilie ved al Taalmodighed oc frøct/ da
skrider dog Solen ned paa det siste/ lade sig vere huor megit
hun haffuer skinnit paa vor Himmel/ at hun vil oc saa til at
gaa ned/ Thi saa vil det gaa til met oss/ effterdi wi ere icke 35
lenger vng oc veldige/ eller aar gammele.

Psal: 90. Vore aar flyde bort som bølier i Saffuit som Propheten
 siger/ naar (siger ieg) dette hender oss/ da er det storlige be-
 hoff/ at wi gøre det som Christne bør at gøre/ oc offuerueye
 at wi haffue icke her lunge stad at bo vdi/ men mue søge effter
 5 den tilkommende stad/ oc er behoff at wi berede oss til Taal-
 13 modighed i alt det som tilstunder ved døden/ oc at wi rede oss
 til at opsøge it andet oc bedre lifff en dette er. ||
 18 r At wi kunde rettelige fuldende oc fuldkomme denne ferd/
 skulle wi haffue tuende søstre til ledsagerste oc veyuiserste/
 10 som kunde lede oss frem at den rette vey til det tilkommendis
 lifff/ som ere/ Troen oc Tacknemmenlighed.
 Disse tuende ledsagerste ere oss io storlige behoff oc nøttige/
 at wi dem ind til enden beholde haff oss/ oc naar det vil være
 met oss/ tit falde dem til oss oc idelige bruge deris hielp oc
 15 trøst. Thi end dog wi haffue fremdragit it Gudfrøctigt oc
 Christeligt leffnit effter vort tæcke/ dog alligeuel haffuer alt det/
 som wi haffue giort/ varit styckerck oc wfuldkommeligt oc
 hør nu langt andet der til huorlunde/ wi kunde bliffue del-
 Rom 3 actige i det ewige lifff. Troen er den søster som søger sig paa
 20 Guds naade oc Barmhertighed aleniste/ trøster sig der paa
 aleniste/ oc husualer sig der met aleniste/ Huilcken Gud faders
 naade mildhed oc miskundhed Guds søn Jesus Christus siide ||
 21 s o off oc gaff oss/ huilcken den hellig Mand haffuer oc indsæt i vore
 hjerter/ hu oc sind/ oc haffuer giort oss viffe paa samme naade.
 25 Ser følger strax effter den anden Ledfagerste/ som er Tack-
 psal: 4. nemmelighed/ Suor met wi skulle beuise oss tacknemmeligi
 imod Gud oc alle hans velgerninger/ som hand haffuer oss
 beuist. Thi alle gode gaffuer oc alle fuldkomme gaffuer komme
 Jac: 1. offuen ned aff lifffens Fader/ der faare bør oss io at prise/ ære,
 30 loffue oc tacke hannem/ Men der som disse tho Satans Brudi
 trengte sig ind paa oss oc ville io haffue herredom/ raade oi
 regere offuer oss/ som ere Misshaab oc wtacknemmelighed/ de
 er det viffelige aldelis giort met oss. De sla oss aldelis ihiel.
 Fordi Misshaab er moder til fordømmelsen/ oc wtacknemme-
 35 lighed er vist en wtacknemmelig gest/ at wi met hende kant
 icke komme ind huercken i Simmelen eller i Paradiff. ||

Der faare om de tho bliffue off formastige/ oc faa offuer: 21r
 haand oc mact offuer off/ da skiude de off houedkuldig ned i
 selffuedis affgrund/ da vil det ske/ at der som wi her haffue
 icke dragit vden en slæde (som det ordsprog lyder) skulle wi
 der drage it helt læss/ oc aldrig finde nogen rolighed enten her 5
 eller der/ fra huilcken iammer/ elendighed oc euig wselhed be-
 uare off Gud fader formedelst sin elskelige Søn/ i den verdige
 hellig Aand.

For det sterde/ effterdi at wi først haffue hørt oc fornøm-
 met/ at Kteskab er aff Gud sticket oc indsæt/ helligt oc Gud 10
 behageligt/ disligeste huorlunde wi skulle berede off/ oc der til
 met huorlunde wi skulle haffue off der i/ vdi Guds frøct/ oc
 den lykksalige vdi en ret tro fuldende/ da bør off der effter at
 høre oc lære/ at denne Stat/ er icke aleniste erlig/ men oc saa
 nøttelig/ ia den aller ypperste iblant de Stater som den al- 15
 mettigste Gud haffuer || ordineret/ sticket oc indsæt. 21v

Thi aff denne Stat ere først komne Guds Børn/ oc de her
 i opfødis/ saa mange som bliffue sande Guds børn/ ved den
 hellige Daab/ huor til de framberis aff deris faareldere som
 ere lofflige tilsammen søyde i Kteskab. Disse børns Engle 20
 see altid vor Himmelske faders ansigt. Disse børn de loffue oc Matth: 18.
 prisse oc ere Gud/ oc Himmerigs rige hører saadane til. Aff
 disse/ oc saa aff diende børns munde opuecker Gud sin mact Matth: 21.
 oc krafft/ oc sin Sær for sin faders skyld at hand fand sla sin
 wuen oc den heffngerig ihuel/ ved disse børn loffuis Gud/ met 25
 sang/ bøner/ paaaldelse oc tacksigelse.

Oc at ieg vil siige dig met it ord/ aff denne Kteskabs Stat
 samler den euige Gud som alting haffuer skabt/ sig it folk/
 til en besynderlig eydom oc kircke/ vdi huilcken Gud vil selff
 sla sin bodpel oc bygge oc bo i hende/ Denne er den løffuende 30
 skrin oc monstrens som Gud vil || være vdi/ icke som i Pau- 22r
 dommen/ der mand indluete det brød som vor viid paa Al-
 teret/ vdi sølkar oc træhuse eller monstrens. Her er det
 Tempel vdi huilcket Gud vil selff huile sig/ De ere oc saa Guds
 naadis oc den hellig Aands far. 35

Oc der som det end hender sig/ at de tho Stater begynde

at faa it fald/ oc forderffuis/ at mand fand fornøomme at der
er brøst oc breck/ nød oc trang paa ferde vdi dem/ som ere
vdi Kirckens Stat oc verdsens Stat/ Da kunde de dog ligeuel
oprette oc fomme paa fode igen met al det som behoff gøris
5 vdaff denne eniste Eccleskabs Stat/ som er en Felde oc begyn-
delse til alle de andre Stater oc ordineriing/ lade sig vere huor
hellige oc huor ypperlige de kunde være.

Thi aff denne hellige Eccleskabs orden oc Stat vdrager
Gud vor allerfieriste fader merckelige/ lerde/ vise/ forstandige ||
20 v 10 oc floge mend/ huor aff der vduelis Embidymend oc Regenter/
saa vel vdi Kirckens som vdi Verdsens Stat/ oc de som ere
storlige bequemme til alle haande Stater oc embeder oc met
gode seder beskickede/ met alle haande gode handel/ kunster oc
gerninger.

15 Der faare alt det som brugis lofflige oc nøttelige til Kir-
ckens oc Lands regementis beuarelse/ det er visselige vdhugget
oc vdraguet alt sammen aff dette træ/ som er opporet vdi
Eccleskabs orden oc Stat/ Der faare ligger Gud stor mact paa
denne Stat/ icke fand mand heller opregne eller optelle/ huad
20 gaffn/ oc huad offuerflødige gode/ der vdflyder aff denne Or-
den til den gantske hellige Christelige Kirckis opbyggelse oc
til lands Regementis ophold oc beuarelse.

Der faat bør vnge mennsker den stund de staa i blomster
25 v 37 oc ere deylige oc || smucke/ lade sig vden al modstand oc gen-
sigelse tilraade/ at de icke nødde oc tuongne/ men veluillige
giffue sig i denne Stat/ at de kunde affle børn ved en lofflig
samquem oc opbyggelse/ oc siden opføde dem oc sticke dem
der til/ at Christi Rige maatte ved samme liffens fruct for-
meris oc vdbredis/ met huilcke børn mand søger oc atspør i
30 dette liff/ Guds rigis oc lands regementis beste/ nøtte oc gaffn/
Oc end dog at vore børn kunde icke alle sammen framholdis
eller ophøvis til høy oc ypperlig befalning/ til stor ære oc
verdighed/ dog bør denne verdsens Hoffdinge oc de som mac
haffue at holde hoff dem huer i sit regemente/ bequemme men
35 som frycte Gud oc ere lerde/ oc forsøgte/ der som de ville eller
rettelige staa den menighed faare som dem er befalet.

Icke seer Gud heller til nogens person/ at behage den ene
 mer end den anden men hand haffuer saa Stor elskelighed ||
 til Ecteskabs Stat/ at hand tit oc offte begaffuer en enfoldige B 30
 Bondis oc fattige Borgers søn met saa stor visdom/ forstand
 oc Klogskab/ at hand framholder hannem/ oc ophøyer han- 5
 nem paa Herre Slaat oc Konge gaarde/ at saadanne tørre side
 nest hoff Konger/ Herrer oc Førster i raad/ til bords/ i Kege-
 mente/ oc saadanne vdrrette/ ordinere oc sticke tit oc offte mere
 gaat vd end Førsterne selfue gøre.

Oc i denne maade steer det oc saa tit/ at en fattig tieniste 10
 Pige bliffuer lykkeligere giffit/ der som en rig oc hoffmodig
 Quinde dissimellem forsømmis oc forglemmis/ oc mand seer
 hende staa bag Døren/ lige som den euige Gud oc skabere
 fremholt oc ophøyer den fattige Tomfru Hester til saa stor
 heder/ ære oc verdighed/ at hun bleff vduold til Dronning saa 15
 at hun der efter vaar det gantste folk aff hendis landstæff/
 oc alle dem som hende haffde behoff/ megit til nøtte oc gaffn. ||

Sandelige saadant skulle Ectefolk vel legge paa hiertet/ B 41
 oc opføde deris fattige Børn i Guds frøct. Thi en god lycke
 oc steffne er ingen forbuden/ at den ene kand ey vere saa ner 20
 som den anden/ Thi huo som frycter Gud oc holder hannem
 faar øyen/ den holder Gud sine øyen offuer igen/ oc frem-
 holder oc ophøyer hannem/ Men vngdommen skal her tage
 vel vare paa/ at hand bliffuer i saadan Guds frøct met en
 ydmyg aand hw oc sind. Thi io diff ydmygere nogen er vdi 25
 sin aand hw oc sind/ io diff snarer ophøyer Gud hannem.
 Fordi at Gud er alsomhøyste offuer alle/ oc naar hand nogen
 tid stüder sine øyen ned aff den høye Himmel til oss/ Adams
 Børn oc affkom/ da seer hand efter sin seduan alleniste til
 dem som ere ydmyge/ oc dem drager hand til sig oc ophøyer 30
 dem/ at de skulle bliffue delactige i den Himmelste høyhed.

Sor det femte vaar det oc storlige || behoff at wi haffde en
 eniste husualer vdi Ecteskab/ huor met wi kunde trøste oc B 42
 husuale oss i nogen maade i vor wselhed/ wrolighed/ pine oc
 plage/ saa at mand bør i mange maade at bære faarffit der 35
 vdi/ oc nat oc dag faar mand at lide angeft oc nød/ forge oc

bedrøffuelse/ møde oc arbeyde/ trefthed/ armod/ slugdom/
plage/ pine oc andre atskillige fristelser/ modgang oc gen-
uordighed.

Der faare er denne den første oc ypperste trøst oc husua-
5 lelse/ som wi kunde dristelige oc met stor fortrøstning siøe oc
opholde oss paa/ som er at denne Ecteskabs stat/ som wi
haffue giffuit oss vdi/ effter Guds ord oc hans guddommelig
ordening oc siick/ er hans egen guddommelig ordinants/ hel-
lige indsettelse oc megit hellig Stat/ huilcken wi haffue begynt
10 som ret Guds ordning met en god samuittighed/ huor aff wi
ere komne vdi en viss forfaring/ oc tro det ocsaa i sandhed ||
25 at være vden al tuil/ at denne Stat er Gud behagelig/ som
hans egen Guddommelig befalning oc ypperste gerning. Eff-
terdi at de ere hannem icke vbehagelige/ saa mange som gøre
15 hans befalning oc vilie/ giffue sig i denne hellige orden/ vdi
en sand Guds frøet oc i Troen.

Der til met at den veluillige Gud oc Skabermænd vor fiere
Sader haffuer saa skabt oss/ at hand haffuer ocsaa det ind-
plantet i vor natur/ huor aff wi kunde forstaa oc begribe/ at
20 wi ere bequemme til Ecteskab oc der faare effter hans skab-
ning oc gerning haffue wi giffuet oss der vdi/ frøctte Gud oc
icke ville tilstede nogit som vor forfrenct natur vil tuinge oss
til mod denne Ecteskabs Stat/ huilcket som kunde være Gud
til mode/ oc før end wi ville nogit saadant bedriffue/ da ville
25 wi helder kaste oss i adskillig besuering oc fare. For den sag
skyld falde wi paa Gud alsommectigste oc alsomueluilligste
30 oc trofastelige || at hand vil hedre oc ære denne Stat/ oc dele
met oss aff sin veluillighed oc godhed. Sordi at wi haffue/ for
hans befalning skyld giffuit vaare halse vnder saadant it aag.
30 Oc end dog at det bieffe kaarss trycker en tid lang oc den
suare kaarss byrde tvinger oss/ dog være sig huad det være
kand/ da er det efon timeligt oc forgengeligt/ icke er heller saa-
dant it kaarss oss paa lagt aff verden eller Satan/ men aff
Guds godhed och veluillighed/ som det ocsaa er vdi sandhed/
35 Sandelig da gaar det vel til met oss. Thi Gud den mectige
første oc Herre lader icke sin Afsen falde oc dø vnder byrden/

men vil hielpe hannem/ haffue medønck offuer hannem/ enten
at forminske den tunge byrde helder oc slet forløse oss/ eller
oc tillegge oss nogen som fand hielpe oss at bære oc drage/
Som oc saa den hellig Aand oc husualer mand/ hielper oss met
sin || trøst oc husualelse/ at bære oc drage huad for byrde oss 5 26r
fand paaleggis.

Der til met er Kaarsit met pine oc plage oss til forhindring/
at wi skulle icke synde/ Thi den veluillige Gud holder
oss tilbage der met/ at wi skulle icke vandre fram vdi synden/
oc bliffue saa fortabte vdi den/ saa er det oss nøtteligt oc til 10
salighed/ at vor Herre Christus kommer oss saa vnder tiden
til mode oc vnder øyen. Offuer alt er Kaarsit i den maade
en idelig øffuelse/ huor met wi øffuis som paa den hellig
Aands vercksted oc schole/ driffuis oc læris vdi vor Herre oc
sind at smage oc forfare huad Guds frøct er/ huad troen/ 15
huad fierlighed/ huad lydelse/ huad taalmodighed/ huad haab/
huad veluillighed/ huad spagferdighed/ oc huad misfundhed
er/ denne er da den rette randsagelse oc prøffuelse/ huor met
mand skal kende oss tro Christne at være oc huorlunde at wi
skulle haffue oss/ baade imod Gud oc vor neste. || 20

En vnderuisning/ trøst oc husualelse for 26v Quinder som rede til Barsel.

Paa det allersiste/ effterdi S. Peder siger/ Quinden er
io allermest it skrøbeligt far/ oc at hun skal alligeuel
icke dismindre være den ene pille i husit/ oc en mand- 25
inde som Gud neffner hende/ bør oss at styrcke dette
skrøbelige far met Guds ord at opholde dette redskab/ oc
legge en ret grunduols sten vnder denne pille/ huilcken sten er
vor Herre Jesus Christus. Thi det er io vist oc fast/ oc den
daglige forfaring giffuer det vel saa at være i sandhed/ at 30
Dieffuelen menniskens saligheds stende/ legger sig allermest
effter at besuige oc bedrage fructsommelige Quinder oc dem
som rede til barsel/ hand fand i atskillige maade pine oc plage

dem met forstreckelse/ forferdelse/ spøgelse/ bedrøffelse/ vedw-||
 25 7r selhed/ siugdum oc mishaab. Sordisaa at denne Arffuestende/
 er saare vred paa Christne menniskers børn/ oc saa naar de
 skulis vdi moders liff. Thi hand veed vel at de bliffue hen
 5 offuer førde oc annammede strax effter de ere fødde/ ved den
 hellige daab/ til Guds rige/ huor hand fand icke da saa mögit
 skade gøre dem vdi saadan Naadis forbund/ som tilforne.
 Thi de hellige Engle aff Himmelen sla deris leyre omkring
 de døbte/ oc tro Christnes Børn. Oc end dog at Satan leg-
 10 ger sig effter siden at de ere døbte/ at gøre dem skade paa deris
 liff/ dog fand hand icke gøre deris siel nogen skade/ enddog at
 den gode oc veluillige Gud fand vel aff hans euige godhed
 beuare it barn alligeuel at det bliffuer bortte i moders liff/
 naar faarelberne er i den Naadens forbund/ oc deris suck oc
 15 bøn komme faar Gud/ huor met Barnet fand bliffue døbt i
 moders liff/ oc være delactige i Guds naade oc Rige: Thi
 20 Gud || bønør de tro faarelders suck/ graad oc bøn/ oc vdi
 saa maade fand it barn/ oc saa i moders liff euige beuaris.
 Thi der er inted umueligt faar Gud/ icke helder er hans haand
 forfortet/ at hand ey fand hielpe oc trøste.

Der som Gud kunde rense/ helliggøre oc opliuse Joannem
 Baptistam i moders liff/ hui skulde hand icke oc saa kunde
 gøre det samme ved en tro moders barn mit i døden. Suor
 mange børn/ ment du/ at der ere hen døde icke aleniste i mo-
 25 ders liff. Men oc saa der effter i de otte dage faar omskerelsen/
 før end at de kunde hen bærre aff det Jødiske folk til om-
 skærelsen/ oc annammis til naadens forbund/ oc de ere dog
 alligeuel/ vden al tuil euige beuarede. Thi at forrettelsen der
 Petrus om taller Act: 3 er der tilstede/ at de ere forbundens
 30 børn vdi naaden. Thi/ siger hand/ det er eders oc eders børn
 25 8r oc alle som langt borte ere loffuit oc tilsagt. || Men det alt-
 sammen ligger paa Guds vduelese naade oc barmhertighed
 naar saadan nød kommer paa ferde.

Sor det andet bør fructsommelige Quinder at komme i
 35 hw/ at effterdi de ere Luæ døtter/ som haffuer bidet oc smagt/
 ved wlydelse/ det forbudne Eble/ at naar det søde Eblis bieffe

oess vrider oc rumler i Bugen/ da bør dem at bære det faarff/
som en Guds faderlig riss oc straff/ oc varer eckon aleniste i
denne tid/ at hun skal pinis oc plagis met sit foster/ oc lide
væ oc spræcke naar de skulle føde.

Sandelige denne trøst oc husualelse haffuer den hellige 5
Paulus ladet dem effter sig I. Timor: 2. At der som Quin-
derne bliffue hart i Troen/ Fierlighed/ hellighed/ ære oc tuct/
da bliffue de beuaret ved deris Børne fødsel. Thi Gud vil
tilregne dem deris faarff ved Troen oc Taalmodighed/ oc
deris varactighed || til det hellige oc Euige liff. 10 28v

Der faar vden haffue ocsaa fructsommelige Quinder oc
Barn Quinder en merckelig trøst oc husualelse i deris væ oc
spræcke/ i det at vaar Herre Jesus Christus indfør hoss Jo-
hannem/ saadanne fructsommelige Quinder til it exempel oc
effterslum faar alle tro Christne hierter som lide saarfølgelse 15
vnder faarffit. Fordisaa at de haffue ocsaa aandelige vnd-
fangit Christum ved Troen i deris hierte/ til at føde det aande-
lige barn Guds ord oc Euangelium til Verden/ huor met de
funde gøre fruct hoss andre oc gøre dem glade.

Men naar dette skeer da slar Satan til Larum/ Kommer 20
trette/ bulder oc oprør aff sted/ ved forfølgelse/ paa det hand
fand i nogle maade forderffue det aandelige Barn som er
vndfangit i hiertet/ at det funde bliffue it wtideligt foster oc
dødt Barn som mand siger/ lige som de || der skulle føde oc 21r
ville gaa i Barnsfeng haffue stor bedrøffuelse/ forrig/ væ oc 25
spræcke/ som varer dog eckon en liden tid/ thi det aller første
it Menniske oc allerkeriste Barn bliffuer fød til verden/ da
faar moderen saa stor offueruettis glede at hun aldelis for-
glemmer den fremgangendis forrig/ væ oc spræcke/ Saadan
en vederquegelse fand Gud aff sin euige veluillighed/ giffue 30
Barn Quinder/ oc strax effter deris allerførste forrig/ suee oc
verck lade komme allerførst glede/ trøst oc husualelse igen.

Der faare skal denne være (fortelige at sige) den siste oc
første trøst oc husualelse/ for alle Christne Quinder som ere
fructsommelige oc rede til Barn/ at Gud almectigste staar 35
først paa deris side/ oc legger dem saadant it faarff oc be-

drøffuelse paa/ eckon en liden tid/ men strax der effter bereder
 hand dem en stor glede vdaff deris liffens fruct/ huor faare
 10 de || Skulle paafalde oc bede Gud vor Herre met it trofast
 hierte oc om hielp oc trøst i saadan deris nød oc trang/ oc
 5 naar det er giort/ skulle de befale Gud dem selfsue oc deris
 liffens fruct/ oc stille hannem sagen hiem/ at hand vil alting
 besticke effter sin Guddommelige mildheds gode vilie.

Joha: 16. For det andet skal dette ocsaa trøste oc husuale fructsom-
 melige Quinder som fremmelige rede til Barsel/ at vor Herre
 10 Jesus Christus Guds søn kommer ocsaa saadane Quinder
 ihw/ oc sticker dem til exempel saar alle tro Christne/ vdi deris
 forsølgelse/ huor aff de kunde begribe oc bekende/ at Guds
 søn haffuer en besynderlig omhw ocsaa saar dem/ oc en stor
 15 faderlig affect oc kerlighed til dem/ i det at hand setter off
 faar øyen det hellige oc gyldene forsølgelsis kaarff ved deris
 væ oc spræcke.

For det sidste/ er ocsaa den hellig Aand/ trøster oc husualer-
 20 mand tilstede || haff Barsel Quinder/ met sin trøst oc husua-
 lelse/ huor met hand styrcker dem/ ved det at tro Christne
 20 Quinder bliffue salige ved Børne fødsel.

Der faar i Ærlige Quinder verer eckon ved it frit mod/ oc
 wforstrecktet/ der som en bode moderen oc fosteret mue vnder
 tiden dø oc iordis til hobe/ heller huer i seer/ thi Himmelen
 er eder oben faare/ oc Himmelens port er eder opladit. Salige
 25 ere i som pinis/ i troen til Christum/ met eders foster/ ia om
 i vdi saadan eders Guds fald/ Stat oc embede/ i eders ar-
 beyde oc Børnefødsel/ huor til i ere skabte oc fallede i den
 hellige Ættestabs Stat/ end skulde dø/ de hellige Engle aff
 Himmelen skulle være der haff/ oc met hender anamme eders
 30 liffens fruct oc føre det op til den euige rolighed oc salighed/
 som aldri kommer ende paa. Det giffue bode eder oc alle
 Christne Quinder Gud alsommectiste/ som eder haffuer skabt/
 20 vor Herre Jesus Christus/ || Guds søn/ som eder haffuer igen
 løst/ oc den hellig Aand/ som eder haffuer renset oc hellig
 35 giort. Amen.

ydermer Trøst for Barsel Quinder

DEn hellige Paulus befaler oss at see til bage/ oc
 komme ihw/ huad vildfarelse wi haffue været vdi/
 paa det wi kunde see oss disbedre faar/ at wi falde
 icke til bage igen vdi samme vildfarelse/ Dette skulle ocsaa 5
 gode oc Gudfryctige Barsel Quinder vel mercke. Thi deris
 Barnefødsel/ sep wgers tid/ oc kirckegang haffuer ocsaa været
 vdi en stor vanbrug hoss det wgdelige Pauens folk som icke
 maatte lide Ecteskab/ men horeri/ boleri oc skørleffnit maatte
 de vel lide/ saa mange tusinde Pauer/ Cardinåler/ Biscoper/ 10
 Munck/ Munder/ oc altere Prester/ de maatte icke giffis/ det
 vor en leed ting faar || deris øyen. Naar saast du en Graa- 13r
 munck i brullup? det vaar lige som en hund haffde kommit
 vdi en bastue. Qui det hellige folk/ maatte icke ind i Pilati
 huss etct. Alligeuel haffuer Gud self sticket oc sticket Ecte- 15
 skab/ der hand gaff Adam oc Eua tilsammen/ met sin egne
 benedidede hender oc hellig gjorde Ecteskab/ oc befaledede den
 stat i try budord/ vdi den anden taffle/ ocsaa for tre endelige
 sager skyld som ere/ at affle børn/ at fly skørleffnet/ oc at være
 huer anden en hielp oc trøst/ men dette maatte inted gielde 20
 hoss det folk.

Der faare talede de ocsaa skendelige om en dannequinde/
 naar hun laa inden kirckegang/ da sagde de at hun laa hiene/
 det er saa megit at forstaa aff Munck lære/ at hun er en
 henske Quinde vdi sin Barselseng oc ingen Christen quinde/ 25
 at hun haffuer dieffuelen met at fare paa den tid oc icke vor
 Serre/ at hun skal haffue || liuss oc vand naar hun gaar i 13v
 kircke/ at liuse oc stende diefflen fra sig met igen/ ia døde hun
 bort i sin barsel seng/ da skulde hun vdi en graa kappe/ oc it
 sluct liuss bærts ind faar hende/ ia vist maatte det være sluct/ 30
 der løbe de da fastelagen met/ oc sagde at mand ledde en graa
 Munck i kircke efter hans første barn/ Saa at wi kunde tage/
 føle oc treffue paa vildfarelse/ som wi haffue været vdi.

Mangen dannequinde haffuer beklaget sig/ at hun aldrig

vaar redder for diefflen end naar hun laa vdi sin Barselseng/
 det kom alt sammen aff Munkke lære/ at der skulde bliffue io
 fult Munkke oc Wunder til oc faa Ectefoldt/ at dieffuelen
 Kunde bruge sin suig oc spil mod Guds ordning oc stic̃k.

5 Men min fiere dannequinde/ du est icke en henske quinde
 c 4r vdi din barselseng/ du haffuer icke dieffuelen met at fare/ || om
 du est ellers en Christen quinde/ Christnet oc døbt i naaffn Fa-
 ders/ Søns oc hellig Aands/ du haffuer icke liuff/ vand eller
 kappe behoff/ at liuffe/ stenc̃ke oc kuse diefflen fra dig naar
 10 du skal i kircke effter dit foster.

Du haffuer Gud Fader/ Søn oc hellig Mand met at fare/
 de haffue befalet dig at føde dit barn til Verden met væ oc
 spreke/ oc at opføde det met iammer oc kommer oc mange
 vaagne nætter/ oc S: Pouel siger/ En quinde bliffuer salig
 15 ved sin barnesfødsel/ saa sant som hun bliffuer i troen til Je-
 sum Christum/ det er icke munkke lære/ det er Guds sandhed
 vdaff den hellige scrift. Ja min fiere Quinde ieg vil sige dig
 mere til trøst/ døde du bort vdi din barsel seng/ som det hender
 icke end alle quinder/ men nogle faa/ huilcke Gud vil der falde
 20 til sig/ som wi ære hannem alligeuel alle sammen en død
 c 4r skyldige/ da bliffuer du en martyrinde for || Gud i Himmelen/
 oc faar større løn aff Guds misfund oc naade vdi Himmelen/
 end om du ellers døde vden ved din barselseng/ fordi at du
 dør icke for din egen skyld/ men vdi dit rette embede/ for din
 25 mand oc dit barns skyld/ du lader dit liiff for dit liiffens fruct/
 effter din maade/ som vaar Herre Jesus lod sit liiff for alle
 vaare synders skyld/ lige som en Konge lode sit liiff for sit
 fæderne Land/ eller en Siele sørger miste sit liiff for hans
 embede skyld/ oc icke for sin egen skyld/ saa er det ocsaa met
 30 dig i den maade.

Ja mere quinde lille vil ieg sige dig til trøst/ Der som dit
 barn end døde bort/ enten det komme død aff moders liiff/ eller
 oc det bleffue fød met lidet liiff/ saa at det kunde icke naa til
 Daaben/ huercken vdi funten eller hiemme vdi husit/ da skal
 35 ingen der faare falde i mishaab om det barns salighed/ det
 skal icke heller iordis i høye eller hiene Jord/ men vdi de

Christnes || Kerregaard/ dog vden Tienerens neruerelse/ vden 5
 ringen/ siungen/ oc anden stats/ at Daaben icke der offuer skal
 komme vdi foract/ men at det ellers hen iordis hos andre
 børn som døbte ere/ paa it gaat haab at vaar Himmelste
 fader haffuer det annammet til naade. Thi hand er mechtig 5
 nock til at giffue it barn salighed inden vdi moders liff/ oc
 lade det døbis vdi sit egit blod/ om hand saa vil/ Som S:
 Sans/ hand gledde sig i sin Moders liff/ der vor Herre Jesus
 kom-til hannem vdi Jomfru Marias liff/ som i høre paa vor
 frue dag om aarit der Jomfru Maria søgte sin frencke Eli- 10
 sabet/ Men her bør huer dannemand at holde form offuer
 sin hustru besønderlige vdi de pl. vger som hun er met sit
 foster/ oc huer dannequinde bør at forme offuer sig self paa
 saa lang tid/ at du icke forlaster dit barns liff eller dit barns
 Christendom. Thi det er at friste Gud/ det maat du icke gøre. 15
 Du som || reder til barsel haffuer it helt Capittel vdi Kongens 50
 Ordinanz bog/ huor vdaff du kant lære/ en deylig bøn/ at
 stendke oc giffue vor Herre Jesus det foster som du est met/
 Naar det er hannem stendkt oc giffuit/ hand tager vel siden
 vare paa met dig/ ved sine hellige Engle/ at dit barn bliffuer 20
 foruaret/ enten til dette liff eller til det euige liff/ huilcket hand
 vil. Lærer den bøn aff eders Sogne prest/ hand kand venne
 sig til at læse den aff predickte stolen eller ved Kircke dørrer/
 saa tit som en dannequinde gaar i Kircke effter sit barn.

Suor faare er nu en quinde inde vdi vi eller vii vgers tid 25
 effter hendis barn er fød/ effterdi hun haffuer icke Dieffuelen
 met at fare vdi sin barselseng? Suar At en dannemand skal
 vide at holde sig vdi sin hud saa lenge/ oc haffue sin seng faar
 sig self/ oc lade sin fattige siuge hustru ligge met sit barn om
 det er leffuendis eller faar sig self om det er dødt || oc naar 30 66
 hun kommer end offuen senge/ at hun maa gaa vd oc ind vdi
 husit oc i gaarden och gøre huad hun kand/ ath hun skal icke
 nødis eller tuingis hen vd til bedt eller arbeyde/ til høst/ til
 Brøllup til barsel/ at forsprenge eller fordantze sig/ at for-
 gøre oc forarbeyde sig saa/ at hun spilder sin melck/ forlaster 35
 sit liff/ eller sit barns liff/ eller saa forderffuer sig/ at hun

aldrig føder barn der effter/ saa lenge som hun leffuer paa
 iorden. Der maa saa lidet ved Fomme oc besynderlige paa
 den tid/ hun er it strøbeligt far som Petrus siger/ oc da aller-
 mest. Naar hun er forderffuit/ saa haffuer du selff giort det/
 5 selff maat du oc haffue det/ mand haffuer oc det mand gør
 sig selff/ forsømmelse tager icke mere end hun kand saa. Der
 faare er nu en dannequinde inden kirckegong/ at hun skal
 førme offuer sig selff/ paa saa long tid. Oc min fere quinde/
 der som du est end saa sterck/ at du kant end gaa vd før end ||
 10 din kirckegongs tid kommer/ da skulde din egen naturlige
 hoffuisfched holde dig inde saa lenge/ vden du haffde io diff
 større nød oc trang til at giffue dig vd/ paa det at en anden
 fattig strøbelig dannequinde der haffuer en skalck inden dørre
 at drages met/ icke skal nyde dig ont at/ oc ride sin Hustru dig
 15 i næsen/ oc siige alt gick hun vd/ hui maat icke du gaa vd. Saa
 skal mangen fattig strøbelig quinde nyde en hoffmodig stolt
 oc sterck stømpet ont at/ der faare er det best/ at den ene
 bliffuer inde met den anden/ indtil deris kirckegongs tid kom-
 20 naade til det ewige liff Amen.

Per: Pall:

Prentet i Københaffn 1556.

NOTER.

S. 87 L. 6. Det er ikke første Gang, Palladius indfører et Skrift af Caspar Huberinus: 1543 havde han forsynet Peder Tide-
mands Oversættelse af Huberinus' „Vom Zorn und der Güte
Gottes" med Forord, se foran Bind I, 297.

S. 87 L. 10. Hebr. 13.4.

S. 87 L. 12. Johs. 16.21.

S. 89 L. 1. *Hans Henricksen* († 1562), Sekretær hos Biskop
Ove Bille († 1555) 1531—55. Ægtede 1556 *Boel Mathisdatter* fra
Malmø. Biogr. Lex. VII, 365.

S. 89 L. 2. Om Palladius' Forhold til Hans Henricksen se H.
F. Rørdams Historiske Kildeskrifter I, 391 ff.

S. 89 L. 5. 1 Cor. 7.21. Biblen 1550 har: *Est du kaldet en
Tiener/ sørg iche/ Men kant du bliffue Fri/ da bruge det meget
helder*, hvilket nøje stemmer med Texten i Luthers Bibelover-
sættelse, mens Meningen med Grundtexten sikkert er: „Hvis du
kaldes en Træl, saa bryd dig ikke om det; men selv om du
ogsaa kan blive fri, saa lad det heller fare." Palladius' Gen-
givelse bygger paa Luthers, men fører denne et Skridt videre,
idet det tilraades Trællen at lægge Vind paa at blive fri, hvorved
man er naaet til den stik modsatte Opfattelse af Grundtextens.

S. 89 L. 10. *at sticke eders fødder vnder eders eget bordende*
i Betydning „stifte Bo" har jeg ikke truffet i ældre Skrifter. I
Claus Pors' Levnedskompass 1613 Fort. a 6^v findes i samme Be-
tydning: *sticke deris Been vnder deris eget Bord.* — *Bordende* som
Neutrumsord findes hos Hegelund, se Kalkar V, 124.

S. 89 L. 11. *Bold Mattisdaatter*, se ovf. Noten til S. 89 L. 1.

S. 89 L. 11. *Borrisker*, „Borgerske".

S. 89 L. 23. Overskriften og Prædikenens Begyndelse lyder i
Orig.: *Vom Heyligen Ehestandt. Die weyl der Eheliche stand
nicht allein ein heyliger Göttlicher vnd löblicher Stant ist/ sondern
auch der aller erste/ vnd elteste stand von Gott dem Herrn selber
gestiftet/ geordnet vnd bestetiget etc.*

S. 89 L. 24. Marginalnote: *Gen. 2* henviser til 1. Mos. 2.24. I
den tyske Orig. findes ikke Marginalnoter.

S. 90 L. 1. Marginalnote: Tallet, der har staaet i højre Yder-
margin, er bortfaldet i de eksisterende Exemplarer af Palladius'
Skrift, i det disse ved Indbindingen er blevet stærkt beskaarne.
At der har staaet 3, er der dog ingen Tvivl om.

S. 90 L. 2. *hannem*. I Kalkars Ordb. findes „Ægteskab“ kun opført som Fk. og lk. Brugen som Masc., der maaske er overført fra den tyske Orig., kender jeg ikke Exempler paa andetsteds fra.

S. 90 L. 17 f. *huorlunde* — *gudelighed*; Orig. har: *wie auch wir/ so dises Stands vehig sein wöllen/ auch also heylig seyen/ wie dieser Standt ist/ den wir annemen/ vnd füren wöllen*.

S. 90 L. 20. *først*, Orig. *vor allen dingen*.

S. 90 L. 31 f. *recke oss haanden*, Orig. *handthaben*.

S. 90 L. 35 f. *effterdi at* — *rictesnor*, Orig. *Die weil wir dann all vnser sach/ nach Gottes wort sollen anrichten*. Luther-Oversættelsen har Jesus Syrach 9.22: *Vnd richte alle deine Sache nach Gottes wort* = Biblen 1550: *Oc rette alle dine Sager effter Gudz ord*.

S. 91 L. 5 ff. *vdí en sand ydmyghed* — *høyperdighed*, se Indledn. foran S. 82.

S. 91 L. 7 ff. 1. Pet. 5.5. Luther-Oversætt.: *Denn Gott widerstehet den Hoffertigen/ Aber den Demütigen gibt er gnade* = 1550: *Thi Gud staar de Hofferdige imod/ Men de Ydmyge giffuer hand Naade*.

S. 91 L. 12. Marginalnote. Sigter vel særlig til Johs. 16.20 ff.; men i det hele er de i den danske Oversættelse tilføjede Marginalnoter meget ospændende; de hentyder ikke til et enkelt Sted, og det er for saa vidt af ringere Interesse at stedfæste dem.

S. 91 L. 18. *kødelig* — *frimodighed*, se Indl. foran S. 81.

S. 91 L. 21. Marginalnote. Jfr. Ps. 1.4-5.

S. 91 L. 22 f. *ingen lykkelig Stierne* — *velsignelse*, Orig. *keyn Stern/ kein Segen/ kein Glück/ vnnnd kein fortgang*.

S. 91 L. 28 ff. *Fordi at* — *lycksalighed*. Orig. *dann wo diese einnisten/ da ist wede glück noch heyl*.

S. 91 L. 31 ff.—S. 92 L. 2. *Men it Menniske* — *til hannem*. Orig. *Aber ein Christ/ der berüfft sich/ zum eingang/ seiner hochzeyt/ diese zwo Junckfrawen/ die da heyssen/ Humilitas/ vnnnd Oratio/ Demut/ vnnnd Bet/ welche uns recht zu Got weysen/ vnd anmutig machen*.

S. 92 L. 13. *til mode*, „imod“. Kalkar III, 115.

S. 92 L. 17 f. *disse tho gamle herlige Matroner*, Orig. *dise zwo alte frawen*.

S. 92 L. 19—24. *der som* — *murren*. Orig.s Text er anført foran i Indledn. S. 82 f.

S. 92 L. 22 f. *Beginer*. Et fra Frankrig stammende religiøst Samfund af ugifte Kvinder. Ligesom de egentlige Nonner kom de

fra Slutningen af Middelalderen i Vanry, og i Reformationstiden bruges Ordet som Skældsord. *Begut* er et Øgenavn til *Begin*. Forbindelsen *Beginer* og *Begutter* er almindelig baade i Tysk og Svensk. I dansk Litteratur forekommer Ordet meget sjældent.

S. 92 L. 23. *trafaler*, se foran Bind III, 121 (Note til S. 65 L. 3).

S. 92 L. 25—35. Orig.s Text er anført foran i Indl. S. 83.

S. 92 L. 25. *Frimodighed* = „Ubekymrethed“, „Letsindighed“; Orig. har her og de øvrige Steder, hvor Palladius bruger Ordet i samme Betydning (S. 92 L. 23 f. og S. 93 L. 1 f.), *securitas* og *sicherheit*. Brugen af Ordet „Frimodighed“ (og *frimodig* S. 92 L. 28) er altsaa ikke fremkaldt af den tyske Text og er højst paa-faldende, da Ordet ellers dengang som nu brugtes rosende = „med frit Mod“ ell. lign.

S. 92 L. 26 f. *sider bag Kackeloffnen*, jf. S. 93 L. 3 *kaster sig bag offnen*; Udtrykket, der er overført fra den tyske Text (*hinder dem ofen sitzen*), findes vistnok første Gang i Dansk her, men bevares jo ned i Tiden som Betegnelse for „ledig, magelig“ olgn., jf. Kalkar III, 439.

S. 92 L. 30 f. *der skal komme nogle stegte Kyllinge selffminte flygendis i munden paa hende*. Denne Talemaade er ikke hjemlet andetstedsfra, men kan jo delvis forklares ved Originalens: *bratene hünner*. Den nu brugelige Form af Talemaaden (*stegte Duer*) findes allerede i 16. Aarh. (hos Vedel), se Kalkar V, 192, men var formodentlig ikke almindelig paa Palladius' Tid. — *selffminte*, „selv-mindt“, „af sig selv“, se Kalkar III, 733. Endnu brugeligt i Jydsk (Feilberg III, 182).

S. 92 L. 31—33. *som det pleier at ske de borgerj som boe i det Rige der kaldis Vtopeia*. Denne Sætning staar ikke i den ty. Orig. Formen *Vtopeia* er paa-faldende. I Titlen paa Thomas More's Skrift, hvorfra Ordet stammer, kaldes det *Utopia*.

S. 92 L. 34 f. *den aller skadeligste Gest*, Orig. o, *das ist ein böse Bestia*. Muligvis er *Gest* Trykkefejl for *Best*, jf. *den slemme best*, Kalkar I, 324.

S. 93 L. 3 f. *da kaster — gør*; Orig. anført foran S. 83. *vind oben*, „liggende paa Ryggen“, se Kalkar IV, 832.

S. 93 L. 4. *suuer sine negle som Biørnnen gør* = Orig. *saugt die klawen wie ein Bier*. Jf. nuv. Dansk: „suge paa Labben“, om Bjørnen, der i sit Vinterhi suger sine Poter.

S. 93 L. 6. *skiuder onde guffer vd* (Orig. *greynen*), „giver Stik-piller“, Kalkar II, 95 og V, 387.

S. 93 L. 9. *Huspuger eller Husdieffle*, Orig. *hauszteuffel*. Om *puge* = „ond Aand“, se Kalkar II, 304 og III, 525.

S. 93 L. 16 f. *fræct huor met du kant fræcte Gud*, Orig. *die forcht Gottes*.

S. 93 L. 22. *trætactige*, Orig. *kriegerische*; Udg. 1566 (paa d. kgl. Bibl. i Kbh.) har (ved Trykfejl?) *triegerische*.

S. 93 L. 27 f. *Thi Gud* etc. Ps. 33.18.

S. 93 L. 32 f. *da skrider . . solen ned*, Orig. *So neigt sich . . die sonne*; jf. „nu skrider Dagen under“, Vægtervers, Kalkar III, 814 L. 9 ff.

S. 93 L. 35 f. *effterdi wi ere icke lenger vnge oc veldige/ eller aar gammele*, Orig. *wann wir nun nicht mehr ein hewrigs häszlin seind*.

S. 94 L. 1 f. *Vore aar flyde bort som bølier i Haffuit*; denne Sætning fortsætter umiddelbart den foregaaende i Orig., hvorefter et nyt Afsnit begynder. Sætningen lyder: *Sondern unsere Jar sind dahin/ wie ein strom wasser*. Billedet er taget fra Luthers Bibeloversætt. Ps. 90.5: *Du lessest sie* (∴ Aarene) *da hin faren wie einen Strom* = Biblen 1550: *Du lader dem hen fare som en Strøm*. I Grundtexten findes denne Lignelse ikke.

S. 94 L. 2—4. *naar — bo vdi*, Orig.: *So erfordert nun die naturfft/ das wir/ als Christen/ bedencken/ wie wir hie kein bleibende stat haben*.

S. 94 L. 6 Marginalnote. *Ebre. 13*, vel Fejl for *Ebre. 10* (V. 36).

S. 94 L. 11. *Tacknemmenlighed*, vel Trykfejl for *Tacknemmelighed*; jf. S. 94 L. 25 f. og L. 32.

S. 94 L. 13 f. *oc naar det vil være met oss*, ∴: „og naar det er forbi med os“, jf. Kalkar IV, 910^b L. 48 f. Orig. har: *vnnnd vornen her*.

S. 94 L. 17. *styckuerck oc wfuldkommeligt*, Orig. *stückwerck*. Ordet er sjældent i 16. Aarh. (se Kalkar IV, 186 og V, 1013), og Valget af det her er sikkert paavirket af den tyske Orig.

S. 94 L. 19 Marginalnote. Jf. Slutn. af Rom. 3.

S. 94 L. 26 Marginalnote. Jf. Ps. 4 Slutn.

S. 94 L. 29. *liffsens Fader*. Orig. *Vater des liechtes* = Lutherovers. Jak. 1.17: *Vater des liechts*; Biblen 1550: *Liusers Fader*. Formodentlig er *liffsens* Trykfejl for *liusers*.

S. 94 L. 32 f. *da er det — giort met oss*, Orig. *da ists warlich ganz vnd gar/ mit vns verlorn*. Jf. Kalkar II, 124^a L. 11 f. og „være med“ ovf. Noten til S. 94 L. 13 f.

S. 95 L. 3 f. *der som wi her haffue icke dragit uden en slæde — it helt lass*, Orig. *da wir hie im karren gezogen haben/ müssen wir dort/ im wagen ziehen*.

S. 95 L. 9. *For det fierte*, Orig. *Zum dritten*. I Orig. findes to Gange „Zum dritten“, første Gang svarende til Stedet ovf. S. 93 L. 30.

S. 95 L. 12 f. *oc den . . fuldende*, o: „og fuldende det“, nemlig: Ægteskabet; at her er brugt Fk. skyldes, at Palladius har haft „Ægteskabs Stat“ i Tankerne, jf. *denne Stat* L. 14.

S. 95 L. 21. Marginalnote. Matth. 18.¹⁰.

S. 95 L. 22. *Himmerigs rige* etc. Marc. 10.¹⁴.

S. 95 L. 23. Marginalnote. Matth. 21.¹⁶.

S. 95 L. 29 ff. *udi huilcken — bygge oc bo i hende*, Orig. *darinnen Gott selber wonen wil*. Ordet *bodpel* „Bopæl“ forekommer nok første Gang i Dansk her. Kalkar har ikke Ordet, men det findes hos Kingo i Anhang til Chr. V.s Ledingsbog (1676) a 4 v, skrevet *Boo-pæl*, og i Gl. danske Love IV, 332 (1622), skrevet *boepel*. Stavemaaden *bodpel* hos Palladius kan skyldes en Trykfejl: o for o, men kan ogsaa skyldes, at Ordet fejlagtigt er henført til „Bod“, der i mange S sammensætninger udtaltes uden d.

S. 95 L. 30—34. *Denne er den løffuende skrin — hvile sig*; en stærkt parafrastisk Oversættelse af Originalens Text: *Diese seind auch die lebendige monstrants vnd Tempel/ darinnen Gott selber ruhen wil*.

S. 96 L. 5 f. *en kelde — ordinerig*, Orig. *der brunn/ vnd die rechte quell ist der andern Stende aller mit einander*.

S. 96 L. 23—27. *Der faar bør unge mennisker — opbyggelse*, Orig. *So sollen sich junge leut billich bewegen lassen/ sich gern in disen Standt zu begeben/ auff das sie durch jres leibs frucht/ auch jre kinder auffziehen*. Jf. Indl. foran S. 82.

S. 97 L. 3 f. *en enfoldige Bondis oc fattige Borgers søn*, Orig. *eines schlechten/ geringen/ armen Bawers mans/ oder handtwercks mans son*.

S. 97 L. 10—13. *Oc i denne maade — bag Dørren*, Orig. *Also kompt auch offtmals/ ein armes töchterlin hin für/ durch einen guten heyrat/ da etwa ein reiche/ stoltze metz verligt/ vnd hinder der thür bleibst stehen*.

S. 97 L. 13. *staa bag Dørren*, „tilsidesættes, ringeagtes“, jf. Kalkar I, 422^b og V, 200^b.

S. 97 L. 14. *Jomfru Hester*; Biblen 1550 har *Esther*.

S. 97 L. 19 f. *Thi en god lycke — som den anden*, Orig. anført i Indledningen foran S. 82.

S. 97 L. 27 f. *naar hand nogen tid — til oss*, Orig. anført i Indledningen foran S. 82.

S. 97 L. 32. *For det femte*, Orig. *Zum vierdten*. Se Noten til S. 95 L. 9.

S. 97 L. 32 f. *en eniste husualer*, Orig. *einen trost*.

S. 98 L. 17. *Skabermænd*, Orig. *schöpffer*.

S. 98 L. 28 f. *Fordi at wi haffue — aag*, Orig. *das wir uns auff sein geheilz vnnd vertrauen/ in solch joch vnnd last/ uns gesteckt haben*.

S. 99 L. 13. *paa den hellig Aands vercksted och schole*, Orig. *in der Schul des heiligen Geistes*.

S. 99 L. 21 f. Overskriften lyder i Orig.: *Tröstung für die schwangern vnd geberenden Frauen*.

S. 99 L. 23. *Paa det allersiste*, Orig. *Zum fünfften/ vnd zum letzten*; jf. Noten ovf. til S. 95 L. 9 og S. 97 L. 32.

S. 99 L. 23 f. *Quinden etc.* 1. Pet. 3.7; *if skrøbeligt kar* giver Orig. *der schwachste werckzeug*; dette svarer til Luther-Biblen: *dem schwachsten Werckzeuge*, som Biblen 1550 giver: *det skrøbeligste Redskaff*, og denne Oversættelse holder sig ned til 19. Aarh. Oversættelsen af det ny Test. 1819 har *den svagere Deel*; først med den reviderede Oversættelse 1907 indføres Ordet *Kar* i dette Bibelsted.

S. 100 L. 1 f. *reduselhed*, Kontamination af *redw(g)hed* og *redsel*; jf. Kalkar III, 647^a: *rædug* og V, 869^a: *redselhed*.

S. 100 L. 2. *Fordisaa* (Orig. *sintemal*), „derfor“, alm. Konjunktion i Reformationstiden, se Kalkar I, 607.

S. 100, L. 14. *faarelderne er*; at Verbet staar i Sg., naar Subj. er Pl., er sjældent hos Palladius.

S. 100, L. 29. *Act. 3.*; jf. Ap. G. 3 Slutn.

S. 100 L. 30 f. *det er eder oc eders børn etc.* Ap. G. 2.39.

S. 100 L. 36 f. *det søde Eblis bieske oess vrider oc rumler i Bugen*, Orig. *der bitter safft/ des süssen Apffels/ . . im bauch umbrumplet*.

S. 101 L. 3 f. *at hun skal pinis — føde*, Orig. *das sie ihre kinder/ inn kummer vnnd schmerzzen empfangen/ tragen vnd gebere müssen*.

S. 101 L. 4. *væ oc spræcke*, en meget yndet Tautologi i Reformationstiden, se Kalkar IV, 80; Pall. bruger den da ogsaa

mange Gange, skønt Orig.texten ingen Anledning giver dertil, se S. 101 L. 12 f., L. 25 f., L. 29, S. 102 L. 16 ofl.

S. 101 L. 6 ff. 1. Tim. 2.¹⁵.

S. 101 L. 8. *da bliffue de beuaret ved deris Børne fødsel*, Orig. *das sie durch kinder zeugen/ selig sein werden*; jf. Luther-Overs.: *Sie wird aber selig werden durch Kinder Zeugen*, hvilket Biblen 1550 gengiver: *Men hun skal bliffue salig formedelst Børne fødsel*; jf. Noten til S. 104 L. 14 f.

S. 101 L. 11 f. *fructsommelige Quinder oc Barsel Quinder*, Orig. *die schwangern weiber*.

S. 101 L. 16. *Fordisaa*, Orig. *darumb*; jf. Noten til S. 100 L. 2.

S. 101 L. 20. *da slar Satan til Larum*, Orig. *So richtet der Sathan . . einen lermen an*.

S. 101 L. 23 f. *it wtideligt foster oc dødt Barn som mand siger*, Orig. *eine vnzeitige geburt/ vnd Abort*.

S. 101 L. 31 f. *oc strax effter — igen*, en meget ordrig Gengivelse af Orig.: *vnnnd so bald auff jhre schmerzen/ solche freud folgen lassen*.

S. 101 L. 31. *suee*, „Svie, Smerte“.

S. 101 L. 33 f. *den siste oc største trøst oc husualelse*, Orig. *der entliche trost*.

S. 102 L. 6. *stille hannem sagen hiem*, Orig. *Gott die sach heimstellen*.

S. 102 L. 11. Marginalnote: Johs. 16.²¹.

S. 102 L. 12—14. *at Guds søn — affect oc kerlighed til dem*, Orig. *das auch Gottes Son/ ein sonder aug auff sie hat/ vnd sie mit allen trewen meinnet*.

S. 102 L. 22 f. *der som en bode moderen — huer i seer*, Orig. *wann schon schipff vnnnd geschier/ jung vnnnd alt/ bey einander etwa bleiben müssen/ vnd das eine/ oder wol auch etwa beyde/ zu grundt gehen müssen/ vnd sterben*.

S. 102 L. 30. *rolighed*, Orig. *ruhe*.

S. 103 L. 1 ff. Se Indl. foran S. 84 f. Kapitlet om Kvindeoffer i Visitatsbogen begynder: *„Naar en dannequinde gaar i kirche effter sit barn, det haffuer ocsaa veret i en stor vanbrug her til dags ud aff det ugudelig paffuens folch, som iche motte lide æcteskab“* etc. svarende til Texten foran S. 103 L. 8 ff. Afvigelserne fra Visitatsbogen har, paa en enkelt nær, kun Interesse for Fastsættelsen af Visitatsbogens sent overleverede Text og vil derfor først blive nævnt ved Udgivelsen af denne. Iøvrigt findes en Jævnstilling af Texterne i Grundtvigs Udg. af Visitatsbogen S. 153

—158. Stykkerne svarer til hinanden, som følger: S. 103 L. 7—S. 104 L. 4 = Kapitlet om Kvindeoffer, Grundtvigs Udg. S. 89 L. 33—S. 92 L. 35; S. 104 L. 5—30 = Kapitlet om Barselkvinder, G.s Udg. S. 91 L. 2—30; S. 104 L. 31—S. 105 L. 24 = Kapitlet om navnløse Børn, G.s Udg. S. 91 L. 32—S. 92 L. 33; S. 105 L. 25—27 (Hvor faare — barselseng) = Kapitlet om Kirkegang, G.s Udg. S. 96 L. 25—28; S. 105 L. 27—S. 106 L. 18 (At en dannemand — tid kommer) = samme Kapitel, G.s Udg. S. 97 L. 3—34.

S. 103 L. 14 f. Se Joh. 18.28.

S. 103 L. 23. *hiene*, hedensk. Efter katolsk Opfattelse var Kvinden uren 40 Dage efter Fødslen; ligesom det udøbte Barn var Moderen derfor „en Hedning“, indtil hun sex Uger efter Fødslen rensedes og genoptoges i Menigheden ved Kirkegangen. Se Troels-Lund, Dagligt Liv, Illustr. Udg. VIII, 133 ff.

S. 103, L. 27 ff. *liuss oc vand*. I katolsk Tid blev Moderen, naar hun holdt sin Kirkegang, modtaget af Præsten ved Kirke-døren. Her bestænkede han hende med Vievand og rakte hende et Lys, tændt, hvis Barnet levede, slukket, hvis det var dødt. Troels-Lund, anf. Skr. VIII, 143 f. Døde Kvinden i Barselseng, kunde hun ogsaa indføres i Kirken, men da med slukt Lys ligesom naar Barnet var dødt; se Thorkelin, Danske Kirkelove, S. 76. Den *graa kappe*, som Palladius omtaler (L. 29), hentyder til „Kirkegangskaaben“, en graa eller sort (ogsaa grønlig) Kaabe, som Barselkvinden iførtes ved sin Kirkegang som Bodsdragt, se Troels-Lund, anf. Skr. 147.

S. 103 L. 33. *treffue*, „føle paa“, Kalkar IV, 442.

S. 104 L. 14. *En quinde* etc. 1. Tim. 2.15; jf. Noten til S. 101 L. 6—8.

S. 104 L. 36. *i høye eller hiene Iord*, alm. Udtryk for uindviet Jord, se Kalkar II, 181 og V, 502.

S. 105, L. 11. *førm*, „Skaansel“, L. 13: *førme*, „skaane“.

S. 105 L. 16 f. Se Udgaven af Kirkeordinansen, foran I, 200 f.

S. 106 L. 3. *it skrøbeligt kar*, jf. Noten til S. 99 L. 23 f.

S. 106 L. 6. *forsømmelse* etc., jf. P. Syv I, 124: *forsømmelse tager, hvad hende bydes*.

S. 106 L. 14 f. *oc ride sin Hustru — oc sige*; ved skødesløs Sætningskonstruktion fattes Subj. (*hand* ell. *lign.*). Visitatsbogen har: *och hand skal iche ride dig hende i næsen oc sige*.

S. 106 L. 17. *stemper*, d. e. „Usling“, jf. Kalkar IV, 181.

TEXTRETTELSER.

- S. 95 L. 20. Marginalnote. *Matth. 18.* Orig. *Matth. 11.*
- 96 - 24. *lade sig* Orig. *lade lig*
- 96 - 25. *tuongne* — *tuogne*
- 99 - 4. *Som* — *Sin*
- 100 - 5. *annammede* — *annamme de*
- 100 - 19. *helder er* — *helder*
- 103 - 29. *kappe/* — *kappe*
- 104 - 8. *Søns oc* — *Søns*

